

A kolozsvári farkas-utcai templom felavatásának ünnepe

(Az 1647. július 1-i zsinat előnapja)^x

Az 1644-45. háborus esztendők vége felé: szeptember havában elindult kegyetlenül pusztító döghalál rontása egy esztendőnél tovább tartott.¹⁾ Az öldöklés mértékét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a házsongárdi temető megmaradt XVII. századbéli sírköveinek éppen 10 százaléka ebből az időből származik.²⁾

Még 1646 szeptember 20-án is így sóhajtott fel az öreg fejedelem: "Erdélybe az pestis az nagy istennek haragja valóban szomorét mindnyájunkat, tovább mint adja, ő felsége szent hatalmában vagyon,...az mely házba beesik, ott nem sokat hagy, az jó isten könyörüljön meg rajtunk s vegye el rólunk."³⁾ És mintha Rákóczi könyörgésének fogamatja lett volna, néhány nap multával csendesedett is a vész, októberre pedig csak alig néhány halottról adott számot a református harangoztatógazda.

A folytonos rettegés nyomása alól felszabaduló népre a nemsókára elkövetkezett 1647. esztendő, mintegy kárpótlásképpen, bő áldás reményével köszöntött be. Május 16-án Fogarason kelt levelében a fejedelem örömmel tudósította Szalánczi István portai főkövetet: "Itt, istennek hála, jó tavaszunk jár, szép zsiros nedves idők jár-

^x Részlet a kolozsvári farkas-utcai templom 1638-47-es esztendői felépítésének történetéből.

A hivatkozás nélküli jegyzeteket a kolozsvári sáfárpolgárok számadáskönyveiből idézem.

- 1) Szögedy Gergely ref. harangoztatógazda számadáskönyve. (Az eklézsia lev. tárában) - Benczédi Gergely: Unitárius halottak és temetések. (KerMagvető. 1886).
- 2) Szerző: A kolozsvári házsongárdi temető régi sírkövei. (Kézirat).
- 3) Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok. I. Rákóczi Gy. keleti őszeköttetéseiének történetéhez. Bp. 1883. 867.

nak már egy héttől fogva."4)

Ennek következtében a templom körüli munkálatok mind a linci békekötést követő politikai, mind pedig a gazdasági élet derült hangulatában közeledtek a befejezés felé.

Miként a farkas-utcai építkezések megkezdésének ünnepe a városi számadási tételek bőbeszédű indokolása alapján 1638 március 15-ében szerencsésen megállapítható volt, ugyanigy a befejezést jelölő felavatási ünnepség napját - az eddigi hibás adattal szemben - pontosan sikerült meghatároznunk.

Kiinduló pontul hadd idézzem Szalárdi emlékezését, amely az isteni szolgálat céljaira való ünnepélyes átadás körülményeit örökíti meg, elbeszélvén, hogy I. Rákóczi György "Kolosváratt, amely templomot Curlandiából hozatván ahhoz értő főkömüveseket nagy mesterségesen, szép vesszősön merőn ujjonnan boltoztatott, cseréppel - héjjaztatott és nagy szépen megujtattott vala, annak felszentelését (1647) ad diem 10. Junii. rendelvén és arra sok főrendeket oda hivatván, szép üdvösséges isteni tiszteletekkel, hálaadásokkal, könyörgésekkel felszenteltette vala."5)

Kiséreljük meg e néhány összefoglaló sort felboncolva, Szalárdi tudósítását egy kissé kibővíteni. Ezt annál is inkább szükséges megcselekednünk, mert bár számos leírt eseménynél maga is jelen volt, mégis öreg korában irván krónikáját, a részletekben - bizony - itt-ott tévedett.

Szalárdi idézett sorait egyéb adataink közé beosztva, mindjárt eszünkre ötlik, hogy időpont megjelölésében valami nincsen rendén. Erre vonatkozó első bizonyosságunk a fejedelemnek Szalánczi főkövethoz Konstántinápolyba intézett levele. Ebben 1647 június 21-én Gyulafehérvárról keltezve, többek között azt írta: "Im mi is isten engedelméből az kolosvári Farkas-utcai templum felszentelésére megyünk, az hová Magyarországból is böcsületes mind uri s főrend hiveink s egyházi személyek felesen fognak jöni."6)

Már ebből az idézetből is látható, hogy a Szalárditól megőrzött időpont után 11 napra Rákóczi még mindég csak készülődött a

---

4) I. h. 886.

5) Szalárdi. 227.

6) Beke Antal - Barabás Samu: I. Rákóczi Gy. és a porta. 840.

felszentelésre való elindulásra. Ezzel az időbeli eltolódással kapcsolatosan netalán gondolhatnánk a Gergely-pápa-féle naptár szerinti eltérésre, azonban megállapíthatjuk, hogy Erdélyben másfél emberöltő óta már a javított időszámítás alapján igazodtak s ezért kétféle időhatározásról annál kevésbé lehet szó, mert ha Rákóczi június 21-én még mindég csak az uti készülődésnél tartott, abban az esetben legalább is további jó néhány napnak kellett még eltelnie az ünnepség megtartásáig.

Az 1647. esztendőben a fejedelem először február 12-14-én járt Kolozsvárt, bizonyosan megtekintendő a két héttel megelőzőleg befejezett hátságpadokat (stallumokat). Kövendi György városi sáfár napról napra vezetett számadásába csak ettől az időtől számított négy hónap múlva jegyzett fel olyan adatokat, amelyek Rákóczi újabb látogatásának előkészítésére vallanak. Természetes is, hiszen mind Szalárdi krónikája, mind pedig a fejedelemnek Szalánczihoz intézett levele arra utal, hogy itt valóban országos ünnepség van készülében.

1647 június 6-án "Faj Lazlo érkezuen Varadról, Vrunknak innepő keönteösoket es egieb portekakat sietue uizen Feieruarra." Valószínű, hogy a sáfárnak ebben a feljegyzésében említett Várad városa csak éppen 16- és kocsváltó állomás, mint Kolozsvár s így az udvari szolgálatban álló Fáy László, a négy hónappal ezelőtt elhunyt Róthy Orbán kassai generális, fejedelmi helytartó és kővári főkapitány unokája,⁷⁾ mostani jövetelének kiindulópontja Sárospatak lehetett. Bizonyosan a farkas-utcai templom felavatására felveendő diszruhákat hozta a fejedelmi család számára.

A sáfárpolgár további adatai szerint: eközben "Pinczes Janos mulkáloduan Vrunk eo N(agy-sá)ga Palotaian", valamint "az Vrunk eo N(agy-sá)ga Szallasara czinalt Asztalos Ferencz, az Seres Thamas hazanal az palota ablakara negi Ramat." Ezen kívül "Aszonyunk hazanak karpittya szegezese"-vel merültek fel költségek, majd egy "veres szattyant" vásárolnak a kicsi unoka: "Rákoci Ferenc eo N(agy-sá)ga kis szeki borítani." További kiadásokul jegyezték fel: "Vrunk

---

7) Róthy Orbán végrendelete. (Magyar- és Erdélyország képekben. IV, 95. szerint: "Egyetlen egy fiam vagyok, a magam nevirül vezetetik Róthy Istvánnak, melyet most a mi kegyelmes Ur Fejedelmünk mellett tartok udvarában, az öregbik unokámmal Fáy Lászlóval együtt.")

be iöuetelit tuduan, az Vrunck konyhaian dolgoztak 8 Aczok"; ezután "az mi k(egye)lmes V[runck] ben letekor az Fazakas Ceh administralt fazakakat" a konyhára.⁸⁾

A felsorolt vérszegény adatokból is elő-elővillan a megrendezett alkalom nagyszabású volta, utalva arra a helyzetre, hogyan készítették elő a fejedelem pálotáját széchi Seres Tamás uram házában; azután a fejedelemasszony szállásán is munkálkodtak.

Ezalatt Rákóczi ugyanazon a napon, amelyen Szalánczi főkövethöz intézett levelét keltezte, udvartartásával együtt elhagyta Fehérvárat. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy már másnap a kolozsvári tanács nevében "Nekkel Görgi Vram es Szakal A. Vraimek mennek Thordara Eöreggh Vrunckat hinni". Ez az esemény egymagában is tanúsítja, hogy az udvar különböző intézkedései nemcsak esetlegesen, vagyis minden előkészítettség nélkül szoktak végbe vitetni, ellenben kellő módon meg lehetett szervezve a tisztviselők szolgálata. Kolozsvári uraimék jóelőre ezért értesülhettek a fejedelem érkezésének pontos idejéről, hiszen szükséges volt kiküldötteiket az utolsóelőtti postaállomásra eléggé idejében utbainditaniok. E küldöttségmenesztés különben arra a régi szokásra céloz, amellyel a város minden adott alkalommal bejelentette a fejedelemnek, hogy szívesen látja és kész megnyitni előtte kapuit. Ugy látszik, hogy a meghódolásnak ezt a régiségből örökölt formáját még abban az esetben is megtartották, amikor az uralkodó csak keresztülment a városon, vagy annak határán. Ugyanis a fenti idézet keltekor is Rákóczi még mindég nem állapotott meg Kolozsvárt, hanem továbbutazott Gyaluba, sőt egészen június 29-ig ott tartózkodott.

A fejedelmi párral egy időtájban családjuk többi tagja is Kolozsvár felé igyekezett. Június 14-én "Szeocz Antal es Szakal Andras Uraimek Thordara küldetnek Iffiu Vrunckat vendegsegbe hinni" De ekkor még ifjabb Rákóczi György sem tért be a városba, minthogy a sáfár 15-én és 16-án arról emlékezett meg, hogy "Iffiu Vrunck Monostoron" van. Az öccse is ekkor még a kolozsmegyei zsuki jószágban tartózkodott s csak június 27-én "Boer Miklós Rakóci Sigmond feő szolgália ment Sukra Vra elejbenl."

---

8) Ezeknek az idézeteknek elszámolási időpontjaival fölösleges a helyet töltenem, minthogy jórészüek jóval a fejedelemjárás után egyenlítettvén ki, keltezésük semmiféle következtetésre nem szolgálhat alapul.

Igy gyülekezhettek rendre-rendre mind Erdélyből, mind Magyarországból Rákóczinak azok a feles számu uri és főrendi hivei, valamint az egyházi személyek is, akiknek meghívásáról bizonyosan maga a fejedelem gondoskodott.

A most felsorolt adatok mind inkább tanuskodnak amellett, hogy Szalárdi tévedett a felszentelés időpontjának megjelölésében. Kiséreljük meg megkeresni, vajjon mi is okozhatta a bizonyosan szemtanu fejedelmi titkár helytelen állítását? Azt hiszem, tévedése abban a körülményben keresendő, hogy feljegyzéseit csaknem két évtized multával vetvén papirosra, a felavatás idejét egy másik, ugyancsak Kolozsvárott tartott nagy egyházi ünnepség napjával vélte azonosnak. Erről az ünnepségről különben ő maga is megemlékezett, mondván: "1641 esztendőben ad 9. diem Junii Kolosvárra papok zsinatjok promulgáltatván, az fejedelem és fejedelemasszony is mind végig jelen lőnek."⁹⁾ Csakhogy ennél az időhatározásnál is hibázott egyetlen napot, ugyanis ez a naggyűlés, amelynek főpontja a püspöknek és Bisterfeld professzornak az unitáriusokkal tartott hitvitája volt, Geleji Katona István püspök írása szerint junius 10-én kezdődött.¹⁰⁾ De emlékezetét befolyásolhatta egy másik nevezetes egyházi gyűlés időpontja is. Ugyanis 1646-ban hasonlóképpen junius 10-én tartatott a szatmárnémeti nemzeti zsinat. Ezen a fejedelmen kívül Erdély és Magyarország szomszédos területeinek vezetőpapsága is részt vett a presbiteri egyházigazgatás miatti szinvallás megvitatásában. Szalárdi különben erről a gyűlésről sem feledkezett meg.

Nos, tehát 1647 junius 27. és 28-a is eljött, s a fejedelem egymásután megérkezett fiaival, feleségével és menyével együtt még mindig Gyaluban s netalán Monostoron tartózkodott. Hihetőleg azért jött a kitűzött határidőnél jóval korábban, hogy az ünnepség előkészületeit közvetlen közelről maga is ellenőrizhesse és irányíthassa. Ekkorintézkedéseinek halvány nyomát az urasztali takerő sűrgős elkészítettetésében, valamint a templom felékesítéséhez

---

9) Szalárdi 139.

10) Geleji Katona István: Titkok titka. Gy.-Fehérvár, 1645. Előszó.

szükséges kék atlasz és veres bársony megvásároltatásában tapasztaltuk.

A városi sáfárok adataikat nem a történelmi események megörökítésére, hanem a lehető leggyakorlatibb célból: a számadások tárgyát képező kiadások megindokolására vették tollhegyre. Ennélfogva tehát semmiféle olyan esemény nem került feljegyzésre, amellyel kapcsolatosan a kincstárral elszámolásban levő városnak ne lett volna valamelyes kiadása. Ebből következőleg a legtörténelmietlenebb adatokat is fel kell használnom, ha belőlük az események láncolatának kiegészítése remélhető.

Junius 29-én azt jegyezte fel Kövendi György sáfár: "Az a híre, hogy Vrunck be jó Ebedre es meg Eyel ki fogak az mellyezteni ualot, de haynalba[n] az Feiedelem Safara azt monta hogy Vaczyorara tezi, De Vdvara népenek edgik reze ben kae[n], így kelet gazdalkodnom." Ugyanakkor összegyűlt "Polgar Vraimek[nak] feözettem Vrunck be iöuetelit. Varua[n]".¹¹⁾

Este vacsoraidőre azután Rákóczi csakugyan bejött a városba Vele együtt, illetőleg egy időtájban egész udvartartása s a hivatalosok, valamint a vendégek is megérkeztek. A megjelentek nagy tömegéből hadd idézzem a nevezetesebbek közül legalább is azokat, akik a fejedelem közvetlenebb környezetéhez tartoztak. Ezzel kísérel meg valamennyire reávilágítani az alkalom rendkívüli méltóságára.¹²⁾

Itt van tehát "Eöreg Vrunck eö Naga" és "Aszonyunk" nagy udvartartásukkal együtt.

"Iffiu Vrunck eö Naga" és "Iffiu Aszonyunk", hasonlóképpen nagy udvartartásukkal. Még a leányasszonyok és dajkák is velök vannak, ez pedig azt jelenti, hogy kisfiukat is magukkal hozták.

"Rakocj Sigmond Eö Naga" szintén udvari kíséretével együtt.

"Az Tekintetes Nagos Bettlen Istua[n] Vra[m]" saját kíséretével együtt.

"Kemény Janos Vram" saját kíséretével együtt.

A nem-nagyságos urak közül:

"Vrunck Eö Naga Feö konyha Mestere Gilany (Gergely) Vram" 17.

---

11) A polgárok alatt a százférfiak (centumvirek) értendők.

12) Jegyzeteim jórésze megsemmisülvén, ezért még teljesebb névsort közölni nem tudok.

személyből álló kíséretével együtt.

"Medgyesi Pal" udvari pap 8-ad magával.

"Mikola Sigmond Vra[m]" 20-ad magával.

"A komornikok Pungrats Vram es Harnaczki Vramek".(Más helyen:
"Pungracz Gergely Hopmester"-ként megnevezve).

"Deuay Kapitany Giulay Ferencz."

"Veres Ambrus Vram Itelő mester."

"Virginas Istua[n] Director Vramek."

"Kendefi Gabor" 9 személlyel.

"Barczay Gaspar" 6-od magával.

"Czyulay György Vram" udvari pap.

"Ebeny Istua[n] 4-ed magával.

"Sombori Janos Vra[m]" 10-ed magával.

"Vrunk eő Naga kantora" 5-öd magával.

"Orban Ferencz Hopmester Vram".

"Banffy Sigmond Vram" 10-ed magával.

"Bettlen Ferenc"

"Beldi Pal" 10-ed magával.

"Kenderesi Gaspar".

"Banffy Giőrgy."

"Mariassy Istuan" 16-od magával.

"Barakony Samuel".

"Czyernel Pal Vrunk innya adoya."

"Peter Deak Vrunk Conseruatora."

"Az Vy Nemes kapitany."

"Nemes György" 8-ad magával.

"Vgron Mihaly" 4-ed magával.

"Desfalui Vram".

"Kendi Gabor".

"Mikes Miklos."

"Dalmadi Vram."

"Daczo Ferencz" 3-ad magával.

"Torma Istuan" 4-ed magával.

"Szilulasi Vram."

"Kemeny Boldisar Vram" 10-ed magával.

"Gierőfi Janos Vram."

"Huszar Matias Vram."

"Kenderesi Gabor Iffiu Vrunk Aztalnokja."

"Gialogh kapitany."

"Harmad rendbeli Nemet kapitany" lo-ed magával.

E névsorban nincsenek benne a magyarországiak, valamint az erdélyiek közül a fejedelmi udvartartáshoz nem tartozó vendégek, illetőleg akik nem voltak udvari bejárók, továbbá nincsenek közöttük a városok kiküldöttei, valamint az egyházi rend. Daday János küküllői pap és esperes egyházmegyéjének esperesi látogatási jegyzőkönyvébe feljegyezte, hogy a kolozsvári templom felszentelése alkalmával 4 frt. 25 den. összeget gyűjtött a medvési egyházközség számára.¹³⁾ Ez tehát nemcsak a kiváló lelkipásztor jelenlétét bizonyítja, hanem annál is inkább utal a vidéki pap-ság nagyszámú jelenlétére, mivel a felszentelési ünnepségekkel egyidejűleg egyházi általános zsinat is hivatott össze. Ezzel kapcsolatosan tudjuk azt is, hogy az erdélyi papokon kívül jelen voltak a tiszántuli kerületből Diószegi Mihály püspök, a tiszáninneniből pedig mind a négy esperes számos papjaikkal együtt.¹⁴⁾

Mindezeket az adatokat tekintetbe véve sem nyerhetünk megközelítőleg sem tiszta képet az összes jelenlevők számáról. Ezzel kapcsolatosan talán mégis valamivel biztosabb talajra lépünk, ha az alábbi, nagyon is köznapí tartalmu feljegyzésből kíséreljük meg a kiindulást.

A sáfárpolgár az ünnepségek eltelte után, 1647 július 20-án számadáskönyvre vette: "Ex Comis(sione) Ampl(issimi) Senatus: Vr[un]k ō Naga be jöustelekor Quartas Vraim attak az szwkseghre az quarta borabol Vr(narum) 593. bort, vedret tuduan p(ro) d(enari-os) 64. teszen az arra f. 379. d. 52. melljet Ado szedő Vraimek megh fizetuen, be attak azamadaso[m]ra fl. 379 d. 52."

Bárha az alkalomhoz nem nagyon illett a borital, sőt - Szalárdi szerint - Rákóczi "maga igen józan és mértékletes életet szeretne és követne, úgy másokban is...nagy józan életet kíván vala", mégis minthogy e századbeli szokás szerint nagyon ritka ember volt bornemisza, ezért az ebéd- és vacsora-étkezés most is elképzelhetetlen bor nélkül. Az ekkor elfogyasztott 593 vedernyi meny-

---

13) Illyés Géza: A küküllői egyházmegye egyházainak javai és jövedelmei az 1676-1714. években. RefSzle. 1927: 797.

14) Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban. Bp. 1911. 184.

nyiség 4744 ejtelnek felel meg. Ez a szám azután bizonyosan még csak növekedhetett, mert a fejedelem rendeletére akár Monostor, akár Gyalu pincéből kiegészíthették a további szükségletet. Erről azonban semmi biztosat nem tudva, vegyük tehát alapul a fentebb megjelölt mennyiséget. Ezért a vendégsereg benntartózkodásának ideje alatti összesen ötszöri étkezés számával elosztva a 4744 ejtel-mennyiséget, egyszeri étkezésre 949 ejtel bort számíthatunk. Ezt tudva, vegyük tekintetbe, hogy a "salus conductus" levéllel utazó és itt megállapodó hivatalos ellátásban részesülők bor-adagja étkezésnél és személyenként az alacsonyabb ranguaknál mintegy 1/4 a főbb embereknél és a különösen megbecsült vendégeknél 1/2 ejtel lehetett. Ilyeténképpen ha középarányosnak az 1/3 ejtel alapmennyiséget vesszük s ezzel a számmal osztjuk el az egyszeri étkezés borfogyasztását, az így kijött szám alapján jóval 2800-an felüli férfi résztvevő tételéhez fel. A nők különben is csekély ital fogyasztását természetesen nem vettem külön számításba, mint-hogy 29-én ebédkor a vendégseregnek csak egy része étkezett a városban s így az első étkezésre számított borfogyasztás különbözete bőven fedezhette a nők s a netaláni segítő személyzet borszükségletét.

A városi sáfár feljegyzéseiből látható, hogy a vendégek 30-án ebédet és vacsorát, július 1-én pedig ebédet itt ettek a városban. Tudva azt, hogy a XVII. század folyamán az ebéd ideje a délelőtti 10 óra,¹⁵⁾ ezért világos, hogy a napirend ezután már semmi más eseményt nem irhatott elő, mint az ebédutáni utrakészülődést. Ezt bizonyítja a sáfár alábbi bejegyzése is: "Ugian Prima Julij Ebédet adua[n] Eo Naganak nepeuel edgiütt, Nekem ugi kellett kezülnö[m], mint há Vaczoratis attam uolna, Vartamis minden Uduar Segiteo Nèpemmél hogy az eo Naga Konyhara ualoert es az Iffiu R. Giörgi V-runk konyhara ualoert eljűnnek es R. Sigmond V(runk konyhara ualoert," azonban délután egy órakor mindhárom udvartartás eltávozott Kolozsvárról.

A megjelölt étkezési időpontok azután maguktól meghatározzák a templom felavatásának napját. Ugyanis a fejedelem csak június 29-én délutánra jött be a városba, viszont július 1-én ebédután 1 órakor már el is távozott innen. Ilyenképpen a kezdő és a záró

---

15) Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*. 4/B. és 7/B. lev.

félnap nem jöhetvén számításba, csakis június 30-ra állapítható meg a templomszentelési ünnepek sora. E következtetést különben megerősíti az a körülmény is, hogy ez a nap éppen vasárnap volt. Ez tehát újabb bizonyíték Szalárdi időhatározása ellen, minthogy a tőle megjelölt június 10-e hétfői napra esett, már pedig ilyen nagy egyházi ünnepséget mégsem tarthattak hétköznapon, minthogy a Geleji-kánonok szerint is "a keresztyéneknek isteni szerzésű egyetlen ünnepe az ujszövetségben a vasárnap."¹⁶⁾

Az 1647 június 30-án vasárnapon tartott ünnepélyes templomavatás nagyon valószínűleg a főbejárat előtt a szabad ég alatt kezdődött. E feltételezett bevezető részre megfelelő példát keresve, idézem annak az "instructio"-nak 4. és 7. pontját, amelyet az 1611 október 20-án felszentelt óvári templom ünnepélyes megnyitására állapított meg Báthori Gábor fejedelem. "Az templom kulcsát az ur kezében vévén, ugyanott mindjárt adja Lukács (pap) uram kezibe az urunk ő felsége donatiojával együtt és parancsolja meg birák uraimnak, hogy az mai naptól fogva senki közülek az urunk ő felsége vallásán való tanító (vagyis pap) hire nélkül oda ne menjen. ...A templom épülésire illő gondviselés legyen, hogy az mikor az Ur Isten ő felségét ide hozza, contentus legyen vele, mert ő felsége ennek utánna nem másutt, hanem ebben a helyben akar prédikációt hallgatni."¹⁷⁾ Tehát ez az ünnepélyes ténykedés jelenti a tulajdonképpeni templomavatást; a kulcs s az adománylevél átadása, valamint a világi közhatóságnak adott utasítás, meg az egyházi rendintése jelképezi a birtokbahelyezést.

A napirend további pontjainak lefolyásáról Szalárdi néhány szavas leírásán kívül éppen semmi más adatunk nincsen. Szerinte tehát e szentegyházat "szép üdvösséges isteni tiszteletekkel hálaadásokkal, könyörgésekkel" avatták fel. Ennek szolgálatát a helybeli esperesen kívül hihetőleg a püspök s a fehérvári udvari papok, akik közül Csulay György és Medgyesi Pál jelenlétéről van biztos tudomásunk, továbbá Bisterfeld professzor, valamint néhány

---

16) Zoványi. 194.

17) Szász Gerő: A kolozsvári ev. ref. egyház történetének rövid vázlat. (Névkönyv az erd. ev. ref. anyaszentegyház számára. 1870) 10.

jelesebb vidéki prédikátor láthatta el magyar és latin nyelven. Az éneklő szolgálatban pedig a fejedelem kántora, Bánffihunyadi András, segédkezhetett, ő ugyanis ötödmagával van felvéve a megjelentek között. A kíséretében volt négy személy bizonyosan jóhangú diákok voltak.

E bizonyosságon kívül sejtésünk is még csak egynehány kisebb részletre terjed ki. Abból a körülményből, hogy a városi sáfár ezen a napon is gondoskodott az ebédrevalóról, arra a lehetőségre céloz, hogy a régi időben szokásos hosszadalmas könyörgések és szónoklatok aligha mind egyvégtében adattak elő. hanem - miként Szalárdi is többszámaban jelöli meg az istentiszteletet - azonképpen bizonyosan lehetett egy ebédelőtti s egy ebédutáni templomozás. Az előbbi kezdődhetett akár reggel 6 órakor is, hiszen a XVII. század embere koránkelő volt s eltarthatott kilenc, féltíz óráig. Az ezután következett ebédidő tiztől tizenkettőig, egyig szakithatta meg az ünnepségek pontjait. A délutáni isteni szolgálatnak, amely netalán már kettőkor vehette kezdetét, hat óra előtt föltétlenül be kellett fejeződnie, mivel hat óra már a vacsora ideje volt.

A templomi ünnepségek utolsó fejezete bizonyosan az urvacso-raosztás. Ezt a sátorosünnepen kívüli urvacso-raosztást bizonyítja az a körülmény, hogy az urasztali arany-ezüstneműt s netalán a varrottásokat is pontosan erre a napra, vagyis június 25-én és 29-én szállították ide a pataki katonák. Mivel tudjuk, hogy e vallásos beállítottságu század embere nagyon komolyan vette az egyház követelményeinek megtartását, hiszen nem sokkal későbbi időben azt olvassuk Teleki Mihály kővári főkapitányról, hogy vasba verette az istentiszteletről meglógó udvari inasait,¹⁸⁾ ezért ha Rákóczi nem is alkalmazott ennyire szigorú fenyítéket, mégis - Szalárdi szerint - "tisztá istenes ember lévén, másokban is ollyat szeret és kíván vala,"¹⁹⁾ így bizonyosan megkívánta, hogy a Kolozsvárra összesereglett vendégeknek vele egy hitet valló tagjai kövessék egyházuk szokásait. Ennélfogva a templomot zsúfolásig megtölthette az itteni és ide sereglett férfiak és nők tömege, jóllehet űlve csak egy részük hallgathatta a hosszú szónoklatokat. Fentebb ugyanis már hivatkoztam arra az állapotra, hogy a templom

---

18) Szerző: Teleki Mihály az emberséges ember. (Kézirat).

19) Szalárdi. 236.

terét betöltő padoknak egy részét csak a felavatást követő években készíttette el a harangoztatógazda.

Valami keveset tudunk a helybeli egyháztagek ülőhelyéről, vagy legalább is arról a körülményről, hogy egynehányuknak az istentiszteletek alkalmával hol volt rendes helyük. Ugyanis ha alaposan megvizsgáljuk, minden egyes hátságpad (stallum) ülőhelyei feletti üres táblában egy-egy írónnal feljegyzett nevet fedezhetünk fel. Tekintettel arra a körülményre, hogy a padok az 1646 év egész folyamata alatt készültek, ezért a feliratokat az 1647. évnél korábban nem jegyezheték reájuk. Minthogy pedig mindenik felirat határozottan kimutathatólag egy-egy XVII. század közepén élt tekintélyes polgár nevét örökíti meg, így tehát e nevek csakis az ülőhelyek első tulajdonosait árulják el. Egészen pontos összeírásuk - más, velük kapcsolatos adataimmal együtt - megsemmisült, ezért a közel félévszázaddal ezelőtt feljegyzett személyek közül csak néhányukat tudom megnevezni. Így a szószékkel szemben levő gótikus ablakot átfonó szőlőkündás diszítésű pad első ülésének feje felül "Biro Uram" feliratot betűzhet ki az, aki egészen oldalnézetből vizsgálja a hátlap tükrét. Tekintettel arra a körülményre, hogy az unitáriusokkal negyedik évenként váltakozva betöltött főbírói tisztséget a felszentelés évében református polgár foglalta el, gondolhatnánk az ő személyére, azonban Beűchelt másképpen Stenczel Ferenc főbíró százsz nemzetiségű volt, ezért az ő állandó ülőhelyének nem a farkas-utcai templomban, hanem az óvári appellationumban kellett lennie. Ilyen formán e megjelölés alatt egészen bizonyosan más férfit kell keresnünk. Minden adottság arra készített, hogy a legtekintélyesebb kolozsvári magyar református polgárra, Váradi Miklós kalmárra, Bethlen Jánosnak, a későbbi kancellárnak apósára, a sok éllel "világi püspök"-nek nevezett egyházközségi főpatrónusra gondoljunk. Ő ugyan 1644-ben, a templom építkezési munkálatainak befejezési évében volt Kolozsvár főbírája,²⁰⁾ de valószínű, hogy nagy tekintélye miatt hivatali címzését szolgálati évének letelte után is megtartotta. Mindenkitől tiszteletben tartott, bárha erőszakos egyéniségét példázza Bethlen Miklós megem-

---

20) I. Rákóczi Gy. levelei Váradi Miklós főbíróhoz 1644. VIII.19 és IX.6. (A kolozsvári áll. levtárban: Fasc. III., 322. s 324.)

lékezése: "A nagyatyám noha mind nagytól kicsinytől Generosus titulussal illetetett, de magát (mégis) kolozsvári városi embernek tartotta,²¹⁾ és kereskedő ember volt."²²⁾ Különben az ő személye mellett bizonyít az a körülmény is, hogy név szerinti nevét egyik ülőpad felett sem találtam felírva.

Ettől a helytől számított harmadik szék felett "Fejeruarj Benedek" deák kalmárnak, hasonlóképpen nagytekintélyű és jótékony patrónusnak nevére bukkanunk. Ő maga is főbiróságot viselt polgár, akire Váradi halála után a főkurátori feladat ruháztatott reá. Mellette a szász eredetű Filstich Ferenc Uram, majd Vasarhely Szabo Istvan, Jonas Deak vagyonos és tekintélyes árus ember, Waradj Janos szűcsmester ülőhelye következett. Egy további hátszékben Brassay György, Csismadia Acz György, továbbá Öregh Borbely Istvan; az ezután következő padban Detsei Balint, Wicei Antal Vram, Boitos Istvan, Istuandi Balint kurátor, azután Szörös András, Szörös Mátyás szász unitárius papnak reformátussá lett testvéröccse, Kouacz Mate senior, a későbbi harangoztatógazda, szélről pedig Diosj Mihaly fiscalis direktor ült. A templom hajójának északi során a többek között Igaz Ferencz; más hátszékben: Hegedeös Mihaly, Giarmati Istvan, Csiszar Istvan, Sepesi Janos; egy kétüléssel padban: I. Borbely Janos, meg Seres Istvan; majd a következő stallumban: Telegdj Istvan, Zakacz Mihaly (e név alá írva: Zakacz Ferencz), Fuzesj Istvan, Borbely Peter(?), Brassay Borbely Peter, Szindy Marton, Fuzesj Tasnadi Peter és Fuzesj Janos ülőhelyét találjuk. A szentély déli során felállított padokról a következő neveket jegyeztem le: Szabó Bálint, Nemeti F.(?), Nanasj Mihaly, Nagy Janos, azután Jonas Deak, Szakacz Ferencz, Daroczy Ferencz, Szakacz Mihaly, If.(?) Bedi Istvan; a szentély északi során pedig Berki Istvan, Feőszeogi Janos, Seoteo Marton, Farago Istvan, Desi Janos nevét őrizték meg hiányosan megmaradt jegyzeteim.

E polgárok csaknem mindannyian kézművesek, meg kereskedők, akik közül nem egyre ráismerhetünk, mint az egykori közélet szereplőjére; egyikről-másikról azonban azt sejtem, hogy hóstáti lakos, földmives volt. Kivülök az oldalbejárat mellett egy széles

---

21) Vagyis nemesi jogokkal nem élt, illetőleg nemesi kiváltságok elnyerésére nem törekedett.

22) Bethlen Miklós önéletírása. (I. kiadás). I. 146.

egy pad hátára felírva találtam: "Budaj Istuane Ez a Szek o Czinal Totta." Egy másik hasonló padocskáról: "Az Kepiro Czeh" megjelölést jegyeztem le. Ebből a testületre szóló tulajdonból, meg a Budaj Istuan-féle feljegyzésből arra következtettek, hogy a székek netaláni pénzbeli, vagy a berendezés elkészítésének természetbeni hozzájárulásával juthattak a megjelöltek tulajdonába, mint ahogyan a falusi templomok üllőhelyeinek tulajdonjoga is valamelyes megváltásra vezethető vissza, ezzel biztosítva a helynek még örökölhetőségét is.²³⁾ Erre utaló kitűnő példát talált Tolnai Gábor egy 1710-beli adatban. E szerint az "Öreg Gradual"-nak ajándékképpen történt bekötéséért a marosvásárhelyi egyházközség Sz. Györgyi Mihály deák könyvkötőnek és feleségének viszonzásul két széken való helyet adott a várbeli nagy templomban.²⁴⁾ Különbösen hihető, hogy az üllőhelyek megtarthatása nemcsak jogot, hanem kötelezettséget is jelentett, miként a kolozsvári aranymivesek 1561. esztendőbeli céhszabályzata kiköti, hogy a gyűléseken való megjelenés minden mesternek kötelessége, ott azután kijelölt helyüket tartoznak elfoglalni.²⁵⁾ Ehhez hasonló lehetett a polgárság helyzete egyházi téren a templomlátogatás és az üllőhelyek kérdésében. E régi rendnek valamelyes maradványa fedezhető fel abban a körülményben, amelyről mint gyermekkorom emlékéiről számolhatok be. Ugyanis a templom szószékétől balra állott első hátságpadot és támlásszéket az esztendő minden áldott vasárnapján ugyanaz a néhány belvárosi polgár meg fekete szűrös hóstáti gazda foglalta el. Ha nagy csudára valamelyik mégis hiányzott, a legzsufoltabb ünnepek alkalmával sem ült be senki az üresen maradt helyre. Bizonyosan régi hagyományoktól szentesített jogukat még akkor is mindenki tiszteletben tartotta.

A szószékkel szemben, a diadaliv déli eredője előtt egészen a múlt század végéig zöld posztóval bevont ülésű, kis ajtóval záródó, két személy számára elégséges férőhelyű hátságpad állott, amely kidolgozásában még a többinél is egyszerűbb volt. Ezt a szu-

---

23) Székely Oklevéltár. IV. 343.

24) Tolnai Gábor: Két erdélyi könyvkötő a XVIII. század első felében. (M. Kvszle. 1941: 364.)

25) Novák János: A kolozsvári ötvösczéh a XVII. szdig. Kolozsvár, 1913. 21, 22.

ette öreg alkotmányt még ekkor is "gubernátori szék"-nek nevezték. Ugy látszik, hogy ez a hely illetve meg Erdély egykori kormányzó-it. E padot, mint gubernátor, először hihetõleg Bánffi György foglalta el, talán itt is örökébe lépve imént elhunyt nagybátyjának: I. Apafi Mihály fejedelemnek. Nagyon lehetséges, hogy ugyan ezzel a hellyel tisztelte meg a templomszentelés intézõsége Rákóczi György és Lorántfi Zsuzsánna fejedelmi párt is. Ezt azután annál is inkább hihetõnek tartom, mert hiszen minden idõben ez lehetett az isteni tisztelet diszhelye. A reformátusoknál pedig, ahol a szolgálat a katolikus szentély végében felállított oltártól a hajó északi oldalán emelt szószékre s a templom piacára helyezett urasztalára, valamint az éneklõszékre (pulpitusra) tolódott át, az eddig a szentélybe állított diszhely is most már kissé kinnebb, közvetlenül a diadalív elé került, közelebb férkõzve a világiak tömegéhez. E helyen azonban az említett, eléggé kezdetleges butodarab helyett eredetileg a fejedelmi méltóságához mért szuperlátos pad állhatott, amely a régi urasztalával együtt, talán valamelyik tûzvész alkalmával mehetett tönkre.

A templomavató ünnepség egész lefolyása alatt a fõkapun kívül talán fehérvári és gyalui hacsérok (gyalog puskás darabantok) valamint fejedelmi zsoldba fogadott német gyalogság teljesített diszõrséget. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a jelenlevõ udvarbeliek között ott van az új német kapitány, a gyalog kapitány, valamint a harmad rendbeli német kapitány is.

A fenti csekély számú adatból is kiérezhetõ a nap jelentõsége, de az események sorozatában elfoglalt igazi helyét mégsem tudjuk kijelölni. Éppen ezért a feljegyzések elégtelensége tartóztat vissza a további következtetések megtételétõl. Ennek ellenére azonban egynehány vonásról mégis csak meg kell emlékeznünk. Ugyan is a gyér adatok közül azoknak, amelyeknek a külsõ és belsõ szervezésnek legközelebbi állomásait jelzik, fõltétlenül 1647 június 30-át kell kiinduló pontjukul megjelölnünk.

A felavatás ünnepét követõ másnapon, vagyis július 1-én hétfõn kezdetét vette a meghirdetett papi gyûlés, amely a magyarországi két egyházkerület papságának is jelenléte mellett - az elõzõ esztendei szatmárnémeti zsinathoz hasonlóan - nemkülönben nem-

zeti (nationalis) jellegű lehetett. Ezt is hasonlóképpen e templomban tarthatták. Ennek ünnepélyes megnyitását - mint hallgató - hihetőleg a fejedelem is résztvett, ezzel emelve annak méltóságát. Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy a fejedelmi vendégsegreg ebéd végeztével délután 1 órakor eltávozott a városról, azt bizonyítja, hogy a zsinat tulajdonképpeni tárgysorozatának tárgyalására csak ezután kerülhetett sor. Ugyanis az ekkor még kizárólagosan gyakorolt püspökös igazgatás a világi elemek közül legfennebb a patrónusoknak adott beleszólási lehetőségét, a fejedelem azonban nem élt e jogával.

Ugy látszik, hogy e zsinát megint tárgyalta a puritánizmussal s ezen belül Tolnai Dali Jánossal szemben tanusítandó eljárást is, kötelezve őt a hozott végzés megtartására.²⁶⁾ Ezen kívül a Geleji féle kánonok egyes pontjai - végleges formába való öntésük előtt - kerültek tárgyalásra; megvitatásuk napokat vett igénybe. E egyszerű templomnak és a megrendezett ünnepségeknek az egyszerű puritánus s nagyobb részben falvak, meg mezővárosok lelkipásztorai számára pompás és lenyűgöző hatásu légköre alig engedett érvényesülést a Medgyesitől "veszett"-nek mondott kánonok ellen való küzdelemre, bárha ennek ellenére egyesek mégis csak meg akartak maradni az előző évi nagyenyedi zsinat végzése mellett, - Medgyesi szerint - nagy buzgósággal védelmezve azokat.²⁷⁾

---

26) Szilágyi Sándor: Adalékok a Tolnai per történetéhez. (SpFüz.: 1862.) 541.

27) Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak. Bp. 1911. 184-85.